

MILLIY ME'MORCHILIK MEROSI VA ZAMONAVIY TA'LIM: YOSHLAR ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASI

Raximov Otabek Davlatovich
raximov319@gmail.com
Navoiy davlat universiteti

Annotasiya: Ushbu maqolada milliy me'morchilik merosining yoshlar estetik madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati va zamonaviy ta'lim tizimida me'moriy obidalaridan ta'sirchan pedagogik vosita sifatida foydalanish tamoyillari tahlil qilingan. Oliy ta'limda, xususan magistratura bosqichida estetik did va kreativ tafakkurni o'stirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar, fan dasturlarini amaliyot bilan bog'lash mexanizmlari hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy me'morchilik, estetik madaniyat, zamonaviy ta'lim, amaliy bezak san'ati, magistratura ta'limi, me'moriy obidalar, estetik did, ijodiy tafakkur

NATIONAL ARCHITECTURAL HERITAGE AND MODERN EDUCATION: THE CONCEPT OF DEVELOPING YOUTH AESTHETIC CULTURE

Raximov Otabek Davlatovich
raximov319@gmail.com
Navoi State University

Abstract: This article analyzes the significance of national architectural heritage in shaping the aesthetic culture of youth and the principles of using architectural monuments as an effective pedagogical tool in the modern education system. Scientifically grounded conclusions and practical recommendations have been developed for cultivating aesthetic taste and creative thinking in higher education, particularly at the master's level, including mechanisms for linking academic programs with practice.

Keywords: national architecture, aesthetic culture, modern education, applied decorative arts, master's education, architectural monuments, aesthetic taste, creative thinking

KIRISH

Jahon sivilizatsiyasi va madaniy taraqqiyoti tarixida Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston milliy me'morchiligi o'zining betakrorligi, ulug'vor proporisyalari va chuqur falsafiy-estetik ma'nosi bilan alohida o'rin tutadi. Bugungi globallashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ommaviy madaniyatning yoshlar

ruhiyatiga ta'siri kuchayib borayotgan murakkab bir sharoitda, kelajak avlodning estetik madaniyatini shakllantirish, ularda milliy go'zallikni to'g'ri anglash, qadrlash va asrash hissini tarbiyalash ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biriga aylandi. Estetik madaniyat insoniyat tomonidan asrlar davomida yaratilgan moddiy va ma'naviy boyliklarni idrok etishgina emas, balki shaxsning o'z-o'zini anglashi, ma'naviy-ruhiy olamini boyitishi hamda unda kreativ tafakkur va yaratuvchanlik qobiliyatlarini o'stirishning asosiy omilidir.

Prezidentimiz tomonidan Yangi O'zbekistonni barpo etishda Uchinchi Renessans poydevorini yaratish g'oyasi ilgari surilayotgan bir vaqtda, tarixiy merosimizni, ayniqsa, me'morchilik va san'at namunalarini chuqur ilmiy asosda o'rganish maqsadga muvofiqdir. Oliy ta'lim muassasalarida, ayniqsa, san'at, madaniyat va dizayn yo'nalishlarida milliy me'morchilik merosimizdan vizual va amaliy o'quv vositasi sifatida unumli foydalanish talabalarning estetik tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi - an'anaviy me'morchilik va amaliy bezak san'ati imkoniyatlarini zamonaviy ta'lim klasteriga kiritish mexanizmlarini tadqiq etish, tarixiy obidalarining shakl, rang va kompozitsion tuzilishidagi badiiy-estetik qonuniyatlarning yoshlar psixologiyasiga ta'sirini o'rganishdan iboratdir. Ushbu maqsad yo'lida obyektiv va subyektiv estetik qadriyatlar sintezi, shuningdek, badiiy ta'limdagi mavjud metodologik muammolar qiyosiy tahlil etiladi.

ASOSIY QISM

Milliy me'morchiligimiz bir necha ming yillik evolyutsion taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan bo'lib, u turli davrlardagi xalqimizning estetik dunyoqarashi, e'tiqodlari, ijtimoiy-siyosiy hayoti hamda badiiy tafakkuri mahsuli sifatida shakllangan. O'rta asrlar Sharq me'morchiligi, jumladan Amir Temur va Temuriylar davri arxitekturasini makon, hajm, yorug'lik va rangning mukammal uyg'unligini o'zida mujassam etgan. Tarixiy obidalaridagi estetik mohiyat faqatgina ularning yirik miqyosida emas, balki "oltin kesim" qoidalariga qat'iy amal qilinganligi, gumbazlar, peshtoqlar, minoralar va ravoqlarning geometrik mutanosibligida namoyon bo'ladi.

Yoshlar estetik didini tarbiyalashda me'moriy inshootlarning vizual ta'siri beqiyosdir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson qadimiy obida qarshisida turganda, ongsiz ravishda uning proporsiyasi, simmetriyasi va ritmini his qiladi. Buxoroning somoniy g'isht qalamlanishi, Samarqand obidalarining jozibador koshinlari yoki Xiva me'morchiligining yog'och o'ymakorligi unsurlari nafaqat muhandislik-konstruktiv yechimlar, balki chuqur ramziy ma'noga ega bo'lgan badiiy matndir. Koshinlardagi naqshlar, xususan, girih (geometrik) va islimiy (nabotiy) elementlar bir-biri bilan cheksizlik hamda koinot mukammalligi qonuniyatlari asosida tutashadi. Ushbu murakkab vizual ma'lumotni tahlil qilish orqali yoshlarda analitik va fazoviy tafakkur rivojlanadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida, xususan, magistratura mutaxassisliklarida oliy malakali san'atshunos va ijodkor kadrlarni tayyorlashda ushbu merosdan ta'lim vositasi sifatida foydalanish innovatsion yondashuvlarni talab etadi. Oliy o'quv yurtlarida amaliy bezak san'ati kompozitsiyasi, badiiy naqqoshlik hamda tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish kabi ixtisoslik fanlarini o'qitishda bevosita me'moriy yodgorliklar eksteryer va interyer qismlarini obyekt sifatida tanlash maqsadga muvofiqdir. Ma'ruzalar doirasida faqat quruq tarixiy sanalar emas, balki inshootning kompozitsion markazi, ranglar koloriti (moviy, feruza, yashil va oq ranglarning psixologik ta'siri), yorug'lik tushish burchaklarining o'zgarishi kabi estetik muammolar tahlil qilinishi lozim.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, badiiy ta'lim yo'nalishlarida ko'p asrlik an'anaga ega bo'lgan "Ustoz-shogird" maktabi tajribasini zamonaviy dars mashg'ulotlariga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu metodika asosida talabalarga mustaqil ta'lim topshiriqlarini shakllantirish, ularni kichik guruhlariga bo'lib, muayyan bir me'moriy obida (masalan, Go'ri Amir maqbarasi peshtog'i yoki Tillakori madrasasi gumbazi) naqshlari va shakllari ustida loyiha ishlari olib borishga yo'naltirish ularning estetik didini professional darajada charxlaydi. Magistrantlar berilgan ijodiy topshiriqlar doirasida shunchaki nusxa ko'chirmaydilar, balki tarixiy asarning qanday qonuniyatlar va estetik qarashlar asosida yaratilganligini ilmiy va amaliy jihatdan kashf etadilar.

Zamonaviy ta'lim paradigmasida estetik madaniyatni shakllantirish jarayoni an'anaviy o'qitish usullari bilan bir qatorda ilg'or innovatsion va raqamli texnologiyalardan ham keng foydalanishni taqozo etadi. Bugungi kun yoshlari ma'lumotni asosan vizual va interaktiv tarzda qabul qilishga odatlangan. Shu sababli, badiiy ta'lim yo'nalishlari, xususan magistratura ixtisosliklarida amaliy bezak san'ati kompozitsiyasi, badiiy naqqoshlik kabi fanlar integratsiyasini ta'minlashda arxitektura yodgorliklarini o'rganishning raqamli metodikasi ishlab chiqilishi zarur.

Talabalarning mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, jumladan 3D formatidagi raqamli modellash va virtual reallik (VR) dasturlaridan foydalanish amaliyotini joriy etish yuksak samaradorlikni namoyon qiladi. Talaba biror tarixiy obidaning naqshini yoki gumbaz qurilishining kompozitsion yechimini raqamli formatda tiklash, uning eskizlarini chizish orqali asarning asl mohiyatiga chuqurroq kirib boradi. Bu jarayonda Buxoro, Samarqand maktablari bilan bir qatorda Shoxruxiya, Hirot, Mashhad va Isfaxon kabi yondosh madaniy markazlarning san'at maktablari qonuniyatlarini qiyosiy tahlil qilish ularning estetik dunyoqarashini va ilmiy mushohada yuritish qobiliyatini sezilarli darajada kengaytiradi.

Bundan tashqari, badiiy naqqoshlik texnologiyalarini o'qitishda qadimiy naqsh elementlari - taqsim sxemalari va islimiy chiziqlarining yaratilish qonuniyatlarini

an'anaviy ustoz-shogird maktabi tamoyillari asosida o'rganish yoshlarning ruhiy-ma'naviy tarbiyasiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Naqqoshlikning nozik sirlarini o'zlashtirish sabr, diqqatni jamlash va yuksak didni talab etadi. Aynan shuning uchun ham, auditoriya mashg'ulotlarida talabalarni kichik guruhlariga ajratgan holda muammoli vaziyatlar (keys-stadi) va hamkorlikdagi loyiha ishlarini bajarishga yo'naltirish maqsadga muvofiqdir. Guruh bo'lib ishlash jarayonida talabalar milliy san'at namunalari nusxalarini ko'chirish va qayta ishlash amaliyotida o'zaro fikr almashadilar, estetik baholash ko'nikmalarini rivojlantiradilar va bir-birlarining ijodiy tafakkurini boyitadilar.

Milliy me'morchilik va uning ajralmas qismi bo'lgan amaliy bezak san'ati namunalarini o'qitish shunchaki tarixiy-estetik bilimlarni uzatish emas, balki shaxsning madaniy o'zligini anglashi uchun xizmat qiladigan psixologik jarayondir. Binolarning muhtasham eksteryeri yoshlarda milliy g'urur va faxr hissini uyg'otsa, ichki interyer - ganchkorlik, yog'och o'ymakorligi, naqqoshlik kabi mo'jizaviy bezaklar insonga ruhiy muvozanat va estetik lazzat baxsh etadi. Shu sababli, o'quv dasturlarida nazariy bilimlarni bevosita obidalar qoshida o'tkaziladigan sayyor darslar (plenerlar) bilan mustahkamlash ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlaydigan muhim mexanizm bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Olib borilgan ilmiy-nazariy va pedagogik tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy me'morchilik merosimiz yoshlar, ayniqsa san'at yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning estetik madaniyatini shakllantirishda beqiyos va tunganmas manba hisoblanadi. Tarixiy obidalar shunchaki o'tmish xotirasi emas, balki zamonaviy ta'lim jarayonida ijodiy tafakkurni, mutanosiblik va go'zallik qonuniyatlarini o'rgatuvchi yaxlit pedagogik tizimdir. Tadqiqot xulosalariga asoslanib, yoshlarning estetik madaniyatini shakllantirish jarayonini yanada takomillashtirish yuzasidan quyidagi ilmiy va amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. O'quv dasturlarini modifikatsiya qilish: - Oliy ta'lim muassasalarining magistratura bosqichidagi "Tasviriy san'at texnologiyasi va nusxa ko'chirish", "Amaliy bezak san'ati kompozitsiyasi" va "Haykaltaroshlik san'ati" kabi mutaxassislik fanlari dasturlarida milliy me'moriy obidalar bezaklarini obyekt sifatida qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan maxsus ma'ruza va amaliy mashg'ulot modullarini kiritish.

2. "Ustoz-shogird" an'analarini tizimlashtirish: - Talabalarning mustaqil ta'lim vazifalarini shakllantirishda qadimiy naqqoshlik va hunarmandchilik turlari bo'yicha usta va shogird o'rtasidagi estetik va axloqiy munosabatlarni zamonaviy ta'lim metodlariga integratsiya qilish.

3. Raqamli estetik bazani yaratish: - Oliy ta'lim tizimida O'zbekistonning turli tarixiy davrlariga oid me'moriy obidalar, tasviriy va amaliy san'at namunalarining

yuqori aniqlikdagi (3D va VR formatidagi) vizual-raqamli bazasini yaratish va uni ta'lim jarayoniga faol joriy etish.

4. Kichik guruhlarda ijodiy yondashuvni kuchaytirish: - Talabalarning intellektual va estetik salohiyatini ro'yobga chiqarish maqsadida ularni kichik ijodiy guruhlarga birlashtirib, me'moriy naqshlar koloriti va kompozitsiya qonuniyatlarini tahlil qilish hamda zamonaviy dizaynga tadbqiq etish bo'yicha jamoaviy loyiha ishlarini ko'paytirish.

Xulosa qilib aytganda, milliy me'morchilik merosi xalqimizning bebahogina boyligi bo'lib, uning vositasida yosh avlodni go'zallik ruhida tarbiyalash, ularning intellektual darajasi va estetik didini yuksaltirish Uchinchi Renessans bunyodkorlarini tayyorlashda tayanch vazifasini o'taydi. Ushbu jarayonni ilmiy va pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etish jamiyatimiz ma'naviy yuksalishining muhim kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev, Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent.: 2012. "O'zbekiston" nashriyoti.
2. Bulatov, S. S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. - Toshkent: 1991. "Mehnat" nashriyoti.
3. Umarov, E., & Karimov, N. Estetika asoslari (Oliy o'quv yurtlari uchun darslik). - Toshkent.: 2012. "Cho'lpon" nashriyoti.
4. Pugachenkova, G. A., & Rempel, L. I. O'zbekiston san'ati tarixi. - Toshkent.: 2007. "San'at" jurnali nashriyoti.
5. Tolipov, O'. Q., & Usmonboyeva, M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent.: 2006. "Fan" nashriyoti.
6. Hakimov, A. A. O'zbekiston zamonaviy san'ati va arxitekturasini. - Toshkent.: 2010. "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi.
7. Xasanov, R. Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi. - Toshkent.: 2008. "Iqtisod-moliya".
8. Qodirov, B. (2021). "Tasviriy san'at va me'morchilik vositasida yoshlar estetik tarbiyasini takomillashtirish". Zamonaviy ta'lim / Modern education ilmiy-amaliy jurnali, 4(101), 15-22.
9. Abdirasilov, S. F., & Tolipov, N. X. (2019). "Oliy ta'limda tasviriy va amaliy san'at mutaxassislarini tayyorlashning innovatsion muammolari". *Uzluksiz ta'lim jurnali*, 2-son, 65-70.
10. Boymetov, B.B., & Shovdirov, S. (2020). *Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts*. International Journal on Integrated Education.
11. Shavdirov S. A. Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons //Eastern European Scientific Journal. - 2017. - №. 1.

12. Shavdirov S. Method of organization of classes in higher education institutions using flipped classroom technology //AIP Conference Proceedings. - AIP Publishing LLC, 2025. - T. 3268. - №. 1. - C. 070035.

13. Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o 'qitishda o 'quvchilarning sohaga oid o 'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari //Inter education & global study. - 2024. - №. 1. - C. 8-14.

14. Ibraimov X., Shovdirov S. Theoretical Principles of The Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students //Science and innovation. - 2023. - T. 2. - №. B10. - C. 192-198.

15. Sindarov O. et al. AquaCrop modeling for climate-resilient sorghum productivity in salt-affected arid lands //Discover Sustainability. - 2026.

16. Shavdirov S. A. Podgotovka budushchikh uchiteley k issledovatel'skoy deyatel'nosti //Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka. - 2017. - T. 2. - C. 109-110.